

Mokánszki János

Az 1918–1919. évi influenza–(spanyolnátha-)járvány Debrecenben

Bevezetés

A történelem során az emberiség többször is megtapasztalta már, hogy hosszabb ideig tartó háborúk, háborúskodások idején a harcok által sújtott vidékeken járványok terjednek el mind a katonák, mind a lakosság körében. Nem volt ez másképp az első világháború alatt sem. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében rögtön a háború elején, 1914 őszén a kolera ütötte fel a fejét a keleti fronton, ami hamarosan a hátszagra is áterjedt.¹ Emellett számos egyéb kór is terhelte a civileket (pl. tífusz, tuberkulózis), amelyek terjedését a rossz higiéniai körülmények és az elégtelen táplálkozás egyre csak fokozták. Ezek közül egyik sem volt olyan pusztító és gyors lefolyású, mint egy addig ismeretlennek számító betegség.

100 évvel ezelőtt egy világméretű influenzajárvány tizedelte meg a Föld népességét, amelyet a kortársak spanyolnáthának neveztek el. A megnevezés csalóka, mivel a korabeli és a későbbi kutatások bebizonyították, hogy a betegség feltehetőleg Közép-Ázsiából eredt.² Azonban helytálló hipotézis a kórokozó keletkezését illetően mind a mai napig nem született. A természettudósokat továbbra is foglalkoztatja a kérdés, hogy honnan indult a pandémia, és mi volt annak a kórokozója, de történész-perspektívából nézve sokkal érdekesebb, hogy a lakosság, a hivatalos szervek és a sajtó miként reagáltak a spanyolnátha-járványra, illetve, hogy az áldozatok számából és adataiból (pl. társadalmi állapot) milyen következtetéseket lehet levonni.

Tanulmányom célja az előbb felvetett kérdések megválaszolása Debrecen városát érintően. Az első részben az ide vonatkozó szakirodalom, a korabeli helyi sajtótermékek (*Debreczeni Újság* és *Debreczeni Független Újság*) és a polgármesteri hivatali iratok segítségével felvázolom, hogy a város hátszágként hogyan birkózott meg az első világháború adta nehézségekkel, köztük nagy hangsúlyt fektetve a spanyolnátha-járványra. Bemutatom, hogy milyen megelőző és védekező intézkedéseket írt elő a helyi tisztifőorvos, dr. Tüdős Kálmán, valamint milyen közhangulatot tükröznek vissza a hírlapok. A második részben a spanyolnátha áldozatairól készült statisztikákat veszem alaposabb elemzés alá, bemutattva, hogy helyi szinten mennyire volt súlyosnak mondható az influenzajárvány, milyen tényezők fokozták annak elterjedését, illetve mely társadalmi csoportokat milyen mértékben érintette.

Debrecen mint hátszág az első világháborúban

Debrecen városát igencsak megviselte az első nagy viláégés mind gazdasági, mind társadalmi, mind egészségügyi szempontból. A fellépő problémákkal a városvezetés nem volt képes megbirkózni, a közigazgatási bizottság a legtöbb esetben tehetetlen volt a lakosságot érintő kérdésekben. A városházán az elintézetlen ügyek egyre csak szaporodtak,

¹ Kótyuk 2011. 116–117.

² Szállási 2010. 1551.

miközben a lakosság körében egyre fokozódott a feszültség. Ebből kifolyólag a hadikölcsön-jegyzésekkel inkább a városi előjáróságot és a hadiszállítókat zaklatták. Néhány helyi gyár és kisüzem profitált a háborúból, mely még inkább fokozta a társadalmi feszültséget.³ Debrecen lakosai elégedetlenségüknek hangot is adtak azzal, hogy a konfliktus elhúzódása folytán egyre gyakoribbakká váltak a kisebb-nagyobb utcai megmozdulások.⁴

A kedvezőtlen gazdasági viszonyok miatt a villamosközlekedés és a közvilágítás gyakran szünetelt, emellett üzemek zártak be. Nagyon kedvezőtlenül érintette a háború az iparostársadalmat. Az anyaghiány, a megrendelések hiánya és az építkezések szüneteltetése munkanélküliséget eredményezett. Emellett az egészségügyi ellátással is voltak gondok: minden orvosra 10–15 ezer lakos jutott Debrecenben és Hajdú megyében! Az orvosok nagy részét a frontokra vitték, hogy az ott megsebesült katonákat tudják ellátni.⁵ A közegészségügyi viszonyokat rögtön a háború elején, 1914 szeptemberében-októberében a kolerajárvány rontotta, amely betegség a hazatérő sebesült katonák által jutott el Debrecenbe. A városvezetés rutinosan kezelte a helyzetet, mivel volt már erre példa korábban, békeidőben is, viszont a háború miatt a köztisztaság romlott, megágyazva ezzel a járványos megbetegedéseknek. Annak érdekében, hogy a kolera ne terjedjen át a lakosságra, a betegeket elkülönítették, a hazaérkező sebesült katonákat 5 napig a kijelölt megfigyelőállomásokon tartották, valamint az iskolákat ideiglenesen bezárták. Az elkülönítésre először a Gilányi-kaszárnyát jelölték ki, majd a városi szegényházat átalakították „kolera-kórházzá”.⁶ Emellett a rendőrség igénybe vette a polgárőrség munkáját, hogy nagyobb erővel tudják ellenőrizni a köztisztaságot. A lakosságot is igyekeztek tájékoztatni a megfelelő higiéniai körülmények megtartásáról. Ezek az óvintézkedések sikeresnek bizonyultak, ugyanis a betegség nem terjedt el a lakosság körében, legalábbis a sajtóból ez olvasható ki.⁷

A folyamatos rekvirálások és az elhúzódó háború következtében problémák mutatkoztak az élelmiszerellátás terén. A város a beszolgáltatásokon túl a mezőgazdasági munkaerőhiány miatt sem tudta ellátni a várost élelemmel.⁸ Fokozta még a feszültséget a lakosság körében a folyamatos árdrágítás is. Ezzel a helyzettel az úgynevezett élelmiszer-uzsorások vissza is éltek, akik a piaci árnál jóval drágábban adták el termékeiket. A belügyminisztérium rendeletet is hozott ellenük már a háború elején.⁹ Az ilyesfajta kihágások annyira elszaporodtak az elhúzódó háború miatt, hogy 1918 augusztusában körülbelül 300 árdrágítási per volt a törvényházán. Ezt a helyzetet úgy igyekeztek konszolidálni, hogy 1915 júniusában felállították az ármegállapító bizottságot, melynek feladata az élelmiszerárak szabályozása volt.¹⁰ Az élelmiszerárak drágulása ugyanis hozzájárult ahhoz, hogy növelje a társadalmi feszültséget Debrecenben. A háború negatív hatását a mezőgazdasági termelők is igencsak megérezték, mivel a város folyamatosan rekvirálta terményeiket. Ez a parasztságot az élelmiszerek rejtegetésére sarkallta.¹¹

³ Irinyi 1997. 408–410.

⁴ Uo. 410.

⁵ Uo. 411.

⁶ DU, 1914. szeptember 27. – *A kolera. Megalakult a járványbizottság.*

⁷ DU, 1914. október 3. – *A koleraveszedelem izolálása.*

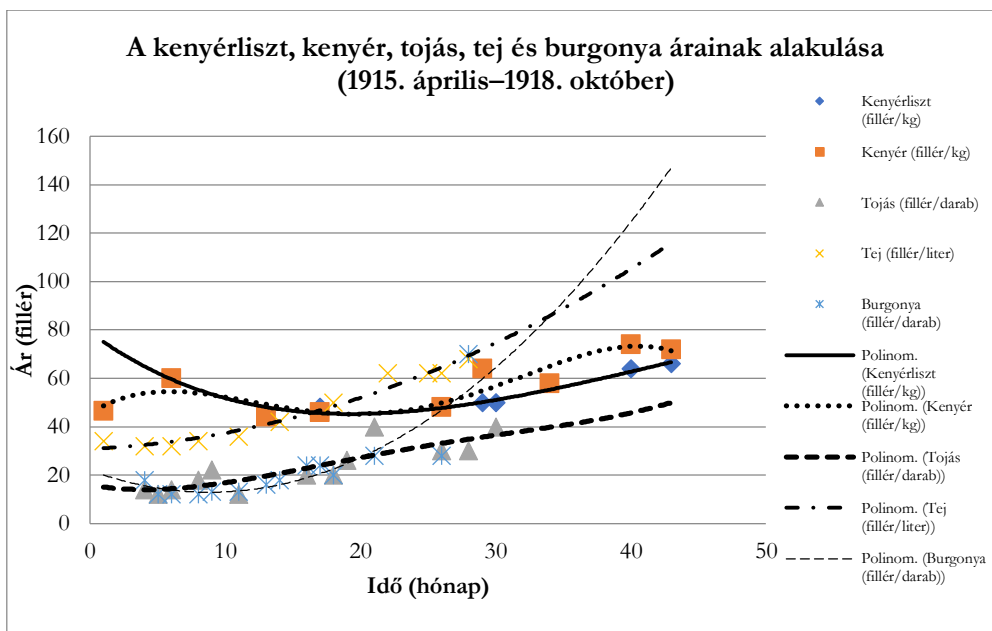
⁸ Irinyi 1997. 410.

⁹ DU, 1914. augusztus 12. – *Az élelmiszer uzsorásai ellen.*; DU, 1914. augusztus 15. – *Az élelmiszer-drágaság ellen.*

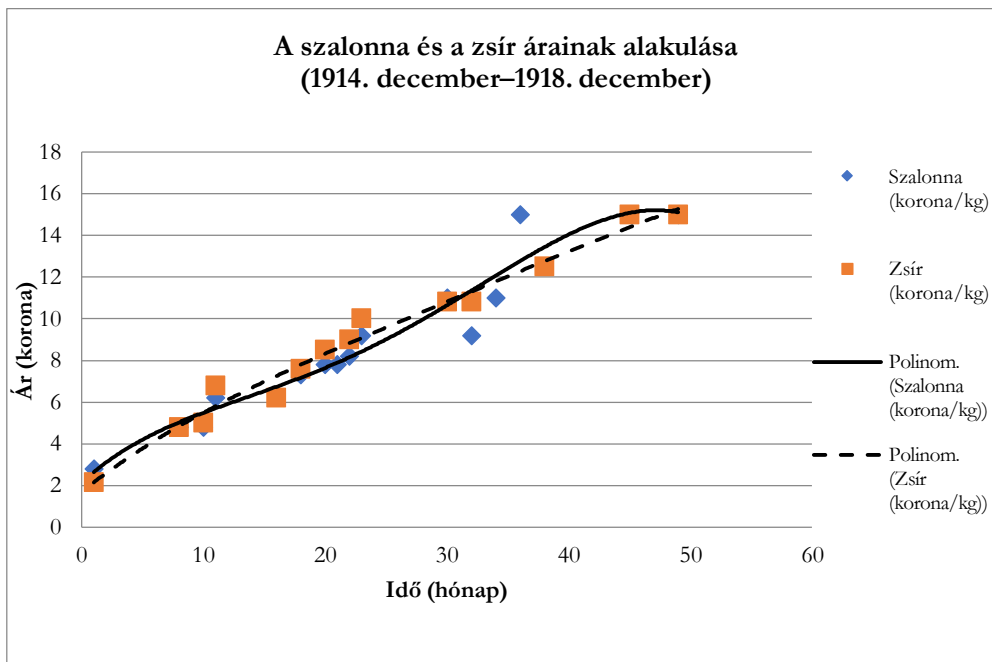
¹⁰ DU, 1915. június 27. – *Megalakult az ármegállapító bizottság.*

¹¹ Irinyi 1997. 410.

Hogy mekkora mértékű drágulás következett be az első világháború időszakában, az az alábbi diagramokon megfigyelhető.

Forrás: DU. Ábra: saját számítás és szerkesztés.

Forrás: DU. Ábra: saját számítás és szerkesztés.

A vizsgált hat árucikket két külön diagramon tudtam ábrázolni, mivel a lisztet, a kenyeret, a tejet és a tojást fillérben állapították meg, míg a szalonnát és a zsírt koronában.¹² A diagramok alapján megállapítható, hogy az ábrázolt élelmiszerárak a világháború ideje alatt a többszörösére emelkedtek: a burgonya ára megnégyszereződött, a tojásé és a tejé megduplázódott, a szalonna és a zsír ára az 1914-es árak majdhogynem nyolcszorosa lett 1918 végére. Ellenben a kenyérliszt és a kenyér ára hol emelkedett, hol csökkent, valamikor stagnált, de 1918-ra szintén megduplázódott az értéke. A kenyér ára 1916 áprilisa körül láthatóan csökkent, mivel a város nagyobb mennyiségű lisztkészlettel rendelkezett ekkor,¹³ azonban tény, hogy a kenyér értékének csökkenése a minőség rontásával volt megvalósítható, ugyanis a kenyérlisztet nem csak búzalisztból keverték, hanem adtak hozzá még rozslisztet is.¹⁴

A feltüntetett élelmiszercikkek, Debrecen agrárjellegéből adódóan, alapvetőnek voltak tekinthetők a korszakban, emellett a lakosság a legfontosabb tápanyagokhoz ezeken keresztül juthatott a legegyszerűbben. A kenyér és a burgonya a szénhidrát, a tej és a tojás a fehérje, a szalonna és a zsír a magas energiatartalma miatt volt fontosnak mondható. Az alapvető létszükségleti élelmiszerekhez sorolhatók még a zöldség- és gyümölcsfélék, azonban ezek áráiról csak 1918 második felében találtam némi utalást. Mindezek alapján arra merek következtetni, hogy a debreceni polgárok minőségi éhezésben szenvedhettek, mivel az egészséges életműködéshez elengedhetetlen tápanyagokhoz az élelmiszerdrágaság miatt nehezebben tudtak hozzájutni. A sok nélkülözés miatt az emberek többségének immunrendszere legyengült, könnyebben kaphattak el bármilyen betegséget. Talán azon túl, hogy egy addig ismeretlen vírussal álltak szemben, ez is közrejátszhatott abban, hogy olyan sok embert fertőzött meg a spanyolnátha Debrecenben (is).

Influenzajárvány Debrecenben

Mint korábban említettem, a spanyolnátha eredetét a mai napig nem sikerült tisztázni, azonban az tény, hogy a világháború során a folyamatos katonai mozgósítások csak fokozták annak terjedését. A világméretű influenzajárvány 1918 tavaszán indult el Észak-Amerikából és Dél-Európából. Ekkor kezdődött a pandémia enyhébb lefolyású szakasza, amikor legfeljebb bágyadságot, levertséget és három-négy napos lázat okozott a betegség. 1918 ősztől kezdve a spanyolnátha második hulláma söpört végig a Földön, ami a világ népességének egyharmadát megfertőzte és 40-50 millió ember halálát eredményezte. A magas halálozási arányért az influenzás megbetegedés szövődményeként jelentkező vérzéses tüdőgyulladás és légzési elégtelenség volt a felelős, amelyet feltehetőleg a másodlagos bakteriális fertőzés okozott.¹⁵ Ehhez még hozzá kell tenni, hogy ezzel a kórokozóval korábban még nem találkozott az emberiség, habár a korabeli orvosszakértők jelentős része tévesen a Pfeiffer-féle bacilust¹⁶ (amit az 1880-as években izoláltak) nevezte meg a járvány okozójának. A pandémiát pedig az 1889. évi influenzajárványhoz hasonlí-

¹² Az élelmiszerárak alakulásairól a Debreczeni Ujság majdhogynem heti szinten tudósított.

¹³ DU, 1916. április 4. – *Leszállították a kenyérárakat.*

¹⁴ DU, 1915. február 2. – *A lisztkeverés újabb kötelező módja.*

¹⁵ Osztovits–Balázs–Fehér 2009. 2266–2267.

¹⁶ A bacilust Richard Pfeiffer boroszlói orvos fedezte fel. (Szállási 2010. 1551.)

tották, amelynek közkeletűbb elnevezése az „orosz nátha” volt. Az 1918–1919. évi járvánnyal szemben tanácstalanul álltak a korszak orvosai, mivel valójában nem ismerték annak kórokozóját, az antibiotikumos kezelés pedig akkor még ismeretlen volt az orvostudomány számára. Így az *Orvosi Hetilapban* cikkező szakemberek leginkább a kezelési módszereiket ismertették, ezek pedig némileg eltértek egymástól. Mindenesetre a szaklap íróit egészen 1920-ig foglalkoztatta a spanyolnátha.¹⁷

Az influenzavírus először a frontokon harcoló katonákat fertőzte meg, majd miután a sebesültek hazatértek, hamarosan áttért a lakosságra is. Mivel a betegség cseppfertőzéssel terjedt, bárki könnyen elkaphatta. Magyarországon 1918 nyarán mutatkozott meg a spanyolnátha, melyet az olasz frontról hazatérő sebesültek és hadifoglyok hoztak magukkal, majd Budapesten fokozódott először járvánnyá.¹⁸ A fővárosi vezetés hiába különítette el a betegeket, nem tudták megakadályozni, hogy rövid időn belül, a hazai vasútforgalom által felgyorsítva, más városokba is eljusson, többek között Debrecenbe is. Ezt a megállapítást bizonyítja, hogy a vasúti csomópontokon fokozottabban jelentkezett a járvány.¹⁹

Debrecen környékén az első, vélhetően spanyolnáthás megbetegedéseket 1918 júliusában jelentették. A hortobágyi halastavak építésénél dolgoztatott 76 orosz hadifogolytól fedezték fel a betegség tüneteit: „*lázás torok-, légső és hörghurutok*”, viszont „*az esetek enyhén, szövődmények nélkül 4-5 nap alatt folytak le*”. Ezek közül egy sem volt halálos kimenetelű.²⁰ A debreceni közvélemény számára nem lehetett ismeretlen a spanyolnátha, mivel a helyi sajtó május óta olykor közzétett rövid tudósításokat a járványról. Ezek még csak nyúl-farknyi szövegek voltak a Debreceni Újság *Ujdonságok* és a Debreceni Független Újság *Hírek* rovatában.²¹ Azonban az idő előrehaladtával, ahogy az epidémia egyre terebélyesedett, az előbbi napilapban mondhatni külön rovatot kaptak a spanyolnátháról szóló hírek, melyeket nagy, vastag betűkkel ellátott címekkel tettek közzé.

Júliusban és augusztusban még csak a járvány enyhébb lefolyású szakasza érintette Debrecen, halálos áldozata akkor még nem volt, és a tisztifőorvos, Tüdős Kálmán még csak az „*egyéb bántalmak*” közé sorolta.²² A járvány szeptember hónap második felében kezdett nagyobb méreteket ölteni, amikor is a havi közegészségügyi jelentés szerint 6 ember esett áldozatul az új betegségnek, viszont ez a szám ennél nagyobb lehetett, mivel abban a hónapban 28 tüdőgyulladásos halálesetet regisztráltak. Mivel a tüdőgyulladás az influenza szövődményének számított, így gyanítható, hogy az a 28 ember szintén a spanyolnátha miatt vesztette el életét. Az orvosok dolgát továbbá nehezítette, hogy az új betegségre nem állt fent bejelentési kötelezettség, így a fertőzések és a halálos áldozatok pontos számáról sem ők, sem az utókor nem értesülhetett.²³ Az influenzajárvány eszkalálódását jelezte, hogy Márk Endre udvari tanácsos polgármester szeptember 25-től október 7-ig tartó iskolazárlatot rendelt el.²⁴ A tisztifőorvos szeptember havi jelentéséből pedig kiderül, hogy a körülmények ellenük dolgoztak és hogy nem sok esély volt a járvány

¹⁷ Szállási 2010. 1551–1553.

¹⁸ Géra 2009. 215.

¹⁹ Erre a következtetésre Soróczki-Pintér Balázs világított rá szakdolgozatában.

²⁰ DU, 1918. augusztus 6. – *A spanyol-nátha Debrecenben.*

²¹ DU, 1918. május 30. – *Ismeretlen járvány Spanyolországban.*; DFÚ, 1918. május 30. – *Új járvány Spanyolországban.*; DU, 1918. augusztus 2. – *A spanyol betegség Svájcban.*

²² DU, 1918. szeptember 6. – *Debrecen a múlt hóban.*

²³ MNL HBML IV.1414.b 13. d.

²⁴ DU, 1918. szeptember 25. – *Bezárják az iskolákat.*

mihamarabbi megfékezésére: „[...] *A betegség elterjedése ellen a köztisztaság fokozott fentartása, a jó élelmezés, egészséges, tágas, tiszta, levegős és világos lakó és munka helyiségek, kielégítő ruházatkodás, mértéktartás munkában és élvezetekben, szóval az általános közegészségügyi állapotokra kedvezően ható tényezők lévén az egyedüli védelmi eszközök, világos, hogy a mai súlyos viszonyok között igazán célravezető intézkedéseket tenni vagy javasolni majdnem lehetetlen.*” Annak ellenére, hogy elvileg ismerték az influenza kórokozóját, gyakorlatilag mégsem tudtak semmit annak terjedési körülményeiről. A tiszt főorvos saját bevallása szerint „[...] *mindazok a különleges rendszabályok, melyek a fővárosban és máshol elrendeltettek, ugyiszólván értéktelenek, mert először is nem birnak kellő tudományos alappal, másszor pedig mert a legnagyobbbrészt keresztül vihetetlenek.*” A legjobb stratégiát a lakosság tájékoztatásában látta afelől, hogy akinél spanyolnáthát tapasztaltak, ágyban kellett maradnia mindaddig, amíg a lázas tünetek el nem múltak.²⁵ Azon túl, hogy a háborús terhek megnehezítették Debrecen lakosságának életkörülményeit, eleve nem sok esélye volt a városnak a járvány elkerülésére. Gondolok arra, hogy a lakhatási körülmények nem tették lehetővé, hogy minden egyénre elegendő négyzetméter jusson egy háztartáson belül. Ugyanis egy 1930-as években készült statisztika alapján a debreceni lakások 68 százaléka egyszobás volt, azok 31 százalékában 6 főnél többen laktak.²⁶ Ezáltal sok lakásban a zsúfoltság lehetett a jellemző, egy főre kevesebb légköbméter jutott, ami pedig az influenza könnyebb terjedését tette lehetővé. Igaz, hogy a tárgyalt korszakhoz képest két évtizeddel későbből származnak ezek az adatok, de feltehetőleg 1918-ban ennél rosszabb lehetett a helyzet.²⁷ Tüdős Kálmán a helyzetet tehát reálisan látta, ennek ellenére tévesen hitt abban, hogy szeptemberben volt a járvány tetőfoka, mivel már eleve szokatlanak tűnt, hogy 28-an haltak meg influenzában egy hónap alatt. Továbbá a fertőzöttek száma minden bizonnyal sokkal több lehetett.²⁸

A belügyminisztérium október 1-jén körrendeletben tájékoztatta a vármegyék előljáróit, köztük Márk Endre polgármestert, a spanyolnátha-járvány országos szintű, minden társadalmi réteget érintő rohamos terjedéséről, a betegség természetéről és a javasolt védekezési stratégiákról. A rendelet szerint a spanyolnátha bágyadtságot, levertséget, lázat okozott, amelyhez nátha, szemhurut, köhögés, a fej, a derék és a végtagok fájdalma társult. A betegség kórokozója a fertőzött egyén orr- és szájnyálkahártyáján tapadt meg, így a beteg tüsszentése, köhögése által könnyen megfertőzhetett másokat. A rendelet tanácsként javasolta, hogy tartsák meg a megfelelő higiéniai körülményeket, valamint kerüljék a nyilvános helyiségek (pl. italmérők) látogatását és a közlekedési eszközök használatát.²⁹ Október 11-én a helyi napilapok tájékoztatták a lakosságot a belügyminisztériumi rendeletben leírt legfontosabb tudnivalókról a betegség jellegét és az ellene való védekezést illetően.³⁰

Mindezen intézkedések ellenére a járvány nemhogy csillapodott volna, sőt, inkább fokozódott. Októberben a spanyolnátha agresszívebben lépett fel, ugyanis abban a hónapban több százan betegedtek meg, és köztük számos halálos áldozat is előfordult. A vá-

²⁵ MNL HBML IV.1414.b 13. d.

²⁶ Timár 1986. 91.

²⁷ A debreceni lakások 1910–1920-as évekbeli állapotáról ezidáig nem sikerült forrást találnom.

²⁸ MNL HBML IV.1414.b 13. d.

²⁹ MNL HBML IV.1406.b 91. d.

³⁰ DU, 1918. október 11. – *Védekezés a spanyol betegség ellen.*; DFÚ, 1918. október 11. – *Védekezés a spanyol betegség ellen.*

rosvezetés Tüdős Kálmán javaslatára az iskolák zárva tartását október 7-ről 17-re hosszabbította meg.³¹ A spanyolnátha-járvány nemcsak a cívisvárost érintette jelentős mértékben. Sajtóértesülések szerint egész Hajdú vármegyét sújtotta az influenza, „*ugyszólván már minden városba és községbe befészkelte magát*”. A leginkább fertőzött települések Alsó-Józsa, Mikepércs, Nádudvar és Hajdúböszörmény voltak.³² Továbbá 10 településen, köztük Hajdúböszörményben és Hajdúnánáson vérhasjárvány is fertőzte a lakosságot.³³ Az egész vármegyében eluralkodott helyzetről Losonczy Álmos vármegyei tisztifőorvos jelentése adott bővebb áttekintést. A betegségnek főként a serdülőkorúak és a középkorosztály tagjai estek áldozatul, a tizenéves kortól fiatalabbak és az idősek pedig kevésbé. A vármegyei tisztifőorvos szerint ez azzal magyarázható, hogy ez utóbbi két korosztály kevésbé fordult meg nyilvános helyeken, ahol az influenza kórokozóját könnyebben elkaphatták.³⁴ Pontos számadatokkal Losonczy sem rendelkezett, azonban végzett némi becslést: „*[...] a vármegye lakosságának 10 %-a szenved a bántalomban, illetőleg többé-kevésbé átesett a fertőzésen. Igen súlyos kórosatok tapasztaltak, a súlyosabb megbetegedések 60-80 %-a halálos, az elhanyagolt súlyos betegek csaknem valamennyien elpusztulnak [...]*”. Ehhez még hozzátette, hogy sokan nem vették komolyan a spanyolnátha tüneteit, így nem követték a hatóságok előírásait, tehát nem feküdtek ágyba, ezért a betegséget lábon hordták ki, míg végül belehaltak annak szövődményeibe. A tisztifőorvos tapasztalatai alapján megállapította, hogy „*a jól szellőztetett lakások lakói, a dohányosok, a mérsékelten alkoholt élvezők, a tömegüléseket elkerülők, a betegektől magukat távoltartók a ragályozástól megvannak óva*”.³⁵ A dohányzás mint védekezési stratégia később némi megerősítést nyert egy rövid cikkben a Debreczeni Ujság hasábjain. A cikk írója szerint a tüdőben lerakódó nikotinfüst sterilizáló réteget képezett, ezért az influenza kórokozói nem tudtak ott megtelepedni.³⁶

A helyi napilapok tanúsága szerint a spanyolnátha-járvány miatt igencsak válságos helyzet uralkodott a városban. A gyógyszerházakat folyamatosan megrohamozták a lakosok, emiatt a személyzet majdhogynem kimerült az állandó szolgálatban. A temetkezési vállalkozók kirakataiban pedig sorban álltak a spanyolnáthában elhunytakról írt gyászjelentések, amelyek szomorú látványban részesítették az arra járókat.³⁷ A betegség súlyosságát és gyors lefolyását az alábbi beszámoló kiválóan szemléltette: „*A spanyol nátha egyre jobban szedi áldozatait és sajnos a halálozási százalék is elszomorítóan szaporodik. Egyik helybeli temetkezési intézetnél tegnapelőtt délelőtt megjelent egy asszony és az ura részére koporsót rendelt. Beszéd közben elárulta, hogy ő is beteg. Mire a koporsót hazaszállította a temetkezési intézet, az asszony is halott volt. [...]*”³⁸

A járványos megbetegedések növekedése nagyobb erőfeszítéseket követelt meg a város vezetőitől, ezért 1918. október 18-án az Egészségügyi Bizottság az 1876. évi XIV. tc. 164 §-a értelmében Járványügyi Bizottsággá alakult. A bizottság tagjai között Tüdős Kálmán városi tisztifőorvos is helyet foglalt. A testület első intézkedései között táviratban

³¹ DU, 1918. október 6. – *A spanyol betegség Debrecenben. Az iskolák zárvatartásának kiterjesztése.*

³² DU, 1918. október 13. – *A spanyol-betegség Hajdumegyében.*

³³ DU, 1918. október 15. – *Spanyol-betegség és vérhas-járvány Hajdumegyében.*

³⁴ Ezt az állítást az áldozatokról készült statisztika is alátámasztja, amely a tanulmány második felében van feltüntetve.

³⁵ DU, 1918. október 15. – *Spanyol-betegség és vérhas-járvány Hajdumegyében.*

³⁶ DU, 1918. október 29. – *A dohány megment a spanyol-influenzától.*

³⁷ DFÜ, 1918. október 4. – *Terjed a spanyolnátha Debrecenben.*

³⁸ DU, 1918. október 4. – *A spanyol nátha áldozatai.*

kérelmezte a Belügyminisztériumot, hogy a katonai szolgálatot teljesítő debreceni orvosokat mentsék fel kötelezettségük alól, mivel nem állt kellő számú egészségügyi szakember a város rendelkezésére. Ez korántsem ment olyan egyszerűen, mint ahogy az elvárható lett volna, mivel a hadszíntereken még nem fejeződtek be a harcok. Erre konkrét példa Berényi István V. kerületi tisztiorvos esete, akinek a katonai szolgálat alóli felmentését Tüdös Kálmán Márk Endre polgármesteren keresztül terjesztette fel a belügyminisztériumnak arra hivatkozva, hogy az V. orvosi kerület tisztiorvosi teendőit más kerületek orvosai látták el. A kérelem elutasításra talált annak ellenére, hogy az említett kerületet jelentős mértékben sújtotta a járvány.³⁹ A Járványügyi Bizottság továbbá megbízta Rostás István rendőrfőkapitányt, hogy az orvosok számára, megfelelő díjfizetés ellenében, különítsen el kocsikat, hogy könnyebben és gyorsabban tudjanak eljutni a betegekhez. Ezen túlmenően a bizottság előírta a városban szolgálatot tevő orvosok számára az influenzás fertőzések és halálozások naponkénti pontos számának bejelentését. A további fertőzés mérséklése céljából pedig előírták, hogy a spanyolnátha betegek szállítását kizárólag a hatósági fertőtlenítő hajthatja végre az erre a célra elkülönített kocsikon. Végül pedig rendelkeztek a villamok ablakainak leszereléséről, biztosítva annak megfelelő szellőztetését, ezáltal elkerülve az esetleges fertőzésveszélyt.⁴⁰ E legutóbbi intézkedés később, a hidegebb napok beálltával hasztalannak bizonyult, mivel a villamoson utazók a megfázás veszélyének voltak kitéve, így végül az ablakokat visszaszereltették.⁴¹ Az influenzában megbetegedettek elhelyezését időszerűnek találva a 22650/1918. számú határozat feljogosította Tüdös Kálmánt a járványkórház megnyitására. Ezek után a fertőzötteket a többi páciensről elkülönítve kezelték, hogy a közkórházban ne terjedjen tovább a betegség. Ezen kívül a határozat utasítást adott ki a közéletmezési hivatal számára, hogy a járványkórház számára biztosítsanak elegendő élelmet, míg a számvevőségnek tűzifát kellett az intézménybe szállítani, továbbá a városgazdai hivatal felszólította, hogy a kórházi ágyakba szükséges elegendő szalmát bocsásson rendelkezésre.⁴² A Járványügyi Bizottság a megfelelő időben alakult meg, mivel becslések szerint októberben naponta 80-100 főnél tapasztalták a spanyolnátha tüneteit.⁴³ Ráadásul az influenza néhány napra lebetegítette Márk Endre polgármestert és Rostás István rendőrfőkapitányt is.⁴⁴

A járvány ellen hozott védekezési stratégiák szervezettebb formában történő véghezvitele hatásosnak bizonyult, mivel október második felére némileg csökkent az influenzában megbetegedettek és elhalálozottak száma, habár korántsem szűnt meg még ekkorra a járvány. Ebből kifolyólag az iskolák zárását október 31-ig meghosszabbították.⁴⁵

A november elején megtartott havi közigazgatási bizottsági ülésen elhangzottak alapján októberben 3926 főnél tapasztaltak spanyolnátha fertőzést, az áldozatok száma pedig 177 volt, tehát egy napra átlagosan 126 megbetegedés és 5 halálozás jutott.⁴⁶ November

³⁹ MNL HBML IV.1406.b 92. d.

⁴⁰ MNL HBML IV.1406.b 91. d.

⁴¹ DU, 1918. december 1. – *Ujra bezárták az iskolákat. A spanyol influenza nagy mérvben terjed Debrecenben.*

⁴² MNL HBML IV.1406.b 91. d.

⁴³ DU, 1918. október 20. – *A spanyol-járvány terjedése.*

⁴⁴ DFÜ, 1918. október 22. – *A polgármester és a főkapitány betegsége.*

⁴⁵ DU, 1918. október 22. – *Szűnik a spanyol-járvány?*

⁴⁶ DU, 1918. november 6. – *Wesprémy Zoltán búcsúja.*

közepéig újabb 20 elhalálozást hoztak összefüggésbe a járvánnyal, tehát láthatóan mérséklődött a helyzet, ezért november 16-án feloldották az oktatási tilalmat.⁴⁷ A város azonban nem lélegezhetett fel, ugyanis november közepétől kezdődően az influenzajárvány újbóli terjedését tapasztalhatták meg Debrecen lakói. Feltehetőleg a háború befejeztével a frontokról hazatérő katonák okolhatók ezért. A Járványügyi Bizottságnak újra munkához kellett látnia, ezért december 1-jén újra bezáratták az iskolákat, az oktatási szünet végének pedig január 7-ét jelölték meg. A tisztifőorvos a döntést azzal indokolta, hogy az intézmények fűtése a téli hónapokban nehezen oldható meg, főleg azért, mert a város így is tüzelőanyaghiányban szenvedett. Tüdős Kálmán emellett javasolta a tánciskolák bezárását, a napi egy színházi előadás megtartását, illetve a mozielőadások közötti egy óra takarítási szünet betartását.⁴⁸ Októberhez képest ebben a hónapban harmadával kevesebben, összesen 113-an estek áldozatul az influenzajárványnak. Decemberben sem javultak sokat a közegészségügyi állapotok, mivel volt olyan hét, amikor 33 fő halt bele a spanyolnátha szövődményeibe. A betegellátás viszont jobb volt valamelyest, mivel a leszerelő katonáorvosokkal jelentősen megnőtt a városi egészségügyi személyzet száma.⁴⁹ Tevékenységükkel hozzájárultak ahhoz, hogy december végére mondhatni valóban szűnőben volt a spanyolnátha. Egyre kevesebb beteget regisztráltak és még kevesebb halálos áldozatról számoltak be. A konszolidálódó helyzet miatt 1919. január 7-ei hatállyal, körülbelül 90 napon át tartó oktatási szünet után, elrendelték az iskolák kinyitását.⁵⁰

Mindent egybevetve a tisztifőorvos beszámolója szerint csaknem 400 halottja volt Debrecenben az epidémiának 1918. szeptember és december között. További statisztikai adatokkal 1919 januárjától már nem rendelkezünk, mivel a járvány ekkorra már mondhatni megszűnt. Ha voltak is újabb megbetegedések, akkor azok csak csekély számban fordulhattak elő. Mindenesetre 1919. január 1-jén a sajtó azt az örömteli hírt közölte, hogy megszűnt a spanyolnátha-járvány Debrecenben.⁵¹

A spanyolnátha-járvány debreceni áldozatai

A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában megtalálhatóak a korabeli halotti jegyzőkönyvek, amelyek alapján tájékozódni tudtam az influenza halálos áldozatai felől.⁵² Sajnálatos módon a hét debreceni orvosi kerületből csak kettőnek maradtak fent a dokumentumai, de ezen kívül használható még a közkórház halottvizsgálati jegyzőkönyve is. Probléma volt az is, hogy ezekben a jegyzőkönyvekben csak kevés esetben jelölték meg az elhunytaknál, hogy a halálesetek pontos oka a spanyolnátha volt-e. A halottakat regisztráló orvosok többnyire ezeket a diagnózisokat állapították meg: „spanyolláz”, „spanyolinfluenza”, „influenzás tüdőgyulladás”, „spanyolbetegség”. Ezek mellett sok olyan eset volt, ahol egyszerűen csak a tüdőgyulladást vagy a tüdőlobot vélték a halál okának.⁵³ Ezért a járvány időszakában, azaz 1918. szeptember eleje és 1919. január

⁴⁷ DU, 1918. november 13. – *Szűnőben a spanyoljárvány.*

⁴⁸ DU, 1918. december 1. – *Újra bezárták az iskolákat.*

⁴⁹ DU, 1918. december 8. – *Pusztít a spanyoljárvány.*

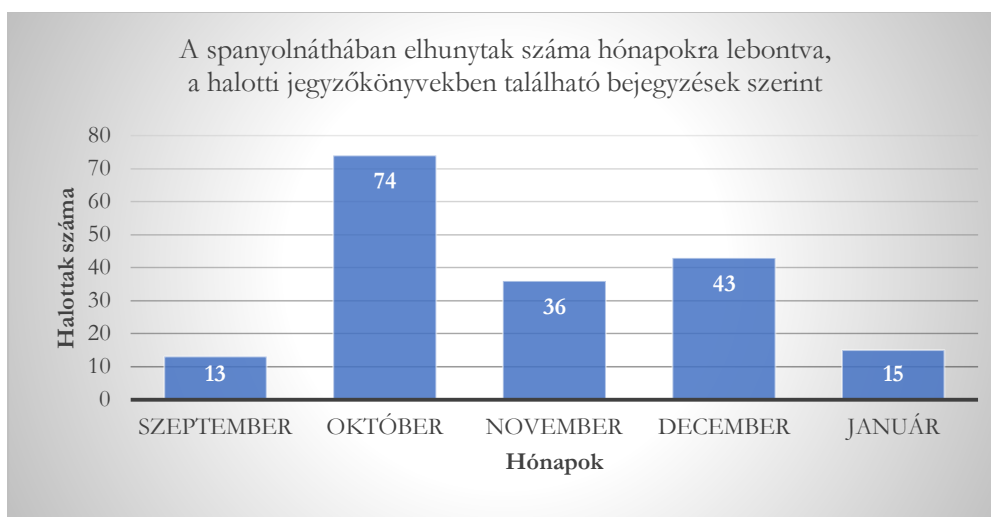
⁵⁰ DU, 1919. január 1. – *Megszűnt a spanyol járvány Debrecenben.*

⁵¹ Uo.

⁵² MNL HBML IV.1408.b 19. k., 22–23. k.

⁵³ Mindkettő ugyanaz a betegség, csak más elnevezésben.

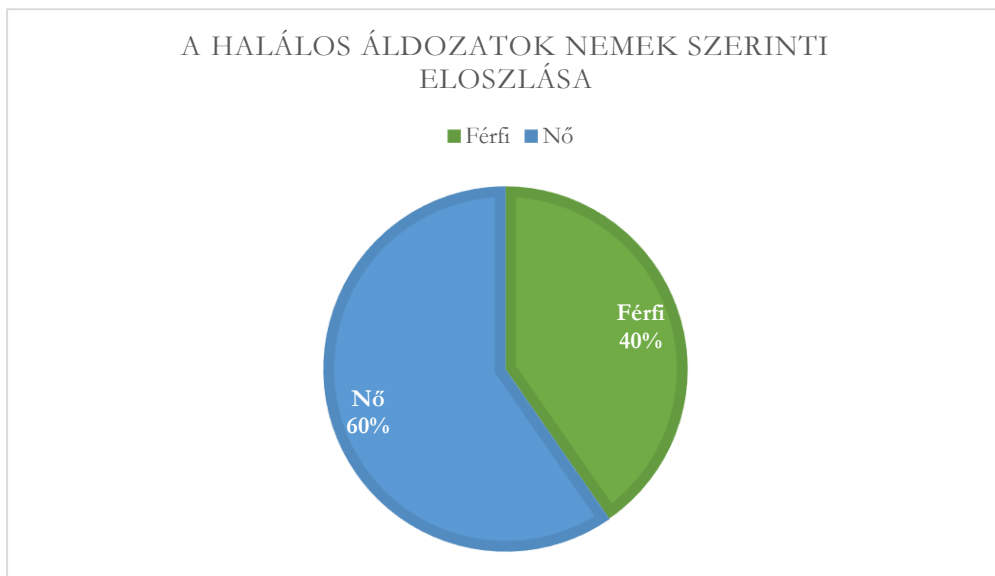
vége között minden tüdőgyulladásban és influenzában elhunyt beteget, illetve az olyanokat, akiknél konkrétan megnevezték a spanyolnáthát, egyformán számításba vettem. Ezen szempontok alapján összesen 181 elhunyról mondható el, hogy az epidémia áldozata volt. Viszont a polgármesteri jelentések és az újságok körülbelül 400 halotról számoltak be. Tehát az általam felkutatott halottszám 45 százaléka a hivatalos jelentésekének. E 181 elhunyt alapján kimutatható, hogy mely hónapokban szedte a legtöbb áldozatot a spanyolnátha.

Forrás: MNL HBML IV.1408.b 19. k., 22-23. k. – halotti jegyzőkönyvek. Ábra: saját számítás és szerkesztés.

A diagram alapján megerősíthető az a korábbi megállapítás, hogy októberben, novemberben és decemberben követelte a legtöbb halálos áldozatot a járvány. Novemberben van némi visszaesés a halottak számának tekintetében, de miután a háború befejeztével a katonák hazatértek a frontokról, az ő érkezésükkel a járvány egy újabb hulláma mutatkozott meg Debrecenben. Októberben azért lehetett a legtöbb elhalálozás, mert akkor még ez az influenzavírus ismeretlen volt a lakosok szervezete számára. Akinek gyengébb volt az immunrendszere, nagyobb valószínűséggel betegedett meg, és nagyobb esélye volt arra, hogy nem épül fel a betegségből. Egy a Debreczeni Ujságban október 29-én megjelent cikk szerint a spanyolnátha több halálos áldozatot követelt a női lakosság körében, mivel ők leginkább nem dohányoztak és nem fogyasztottak alkoholt, amelyek állítólag védelmet nyújtottak a betegség ellen.⁵⁴ A mortalitás nemösszetételének aránytalansága bizonyítható az elhunytak adatai alapján.

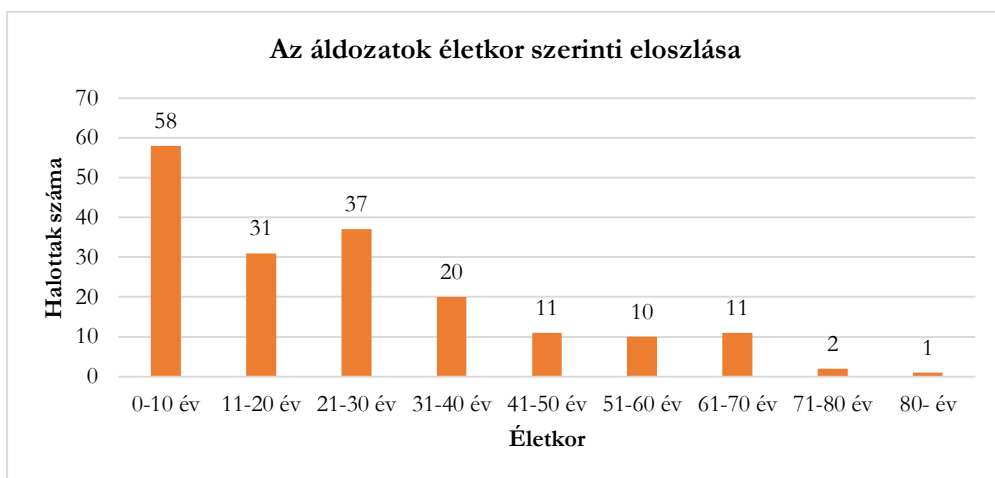
⁵⁴ DU, 1918. október 29. – *A dohány megment a spanyol influenzától?*

Forrás: MNL HBML IV.1408.b 19. k., 22-23. k. – halotti jegyzőkönyvek. Ábra: saját számítás és szerkesztés.

A diagram megerősíti az előbbi állítást, ugyanis az elhunytak 60 százaléka nőnemű volt. Az, hogy a dohány megvédte az embereket az influenzától, tudományosan nem volt bizonyított, erre a cikk is felhívta a figyelmet.⁵⁵ A nők valószínűleg azért eshettek inkább áldozatul a járványnak, mert a szervezetük kevésbé lehetett ellenállóbb a kórokozóval szemben.

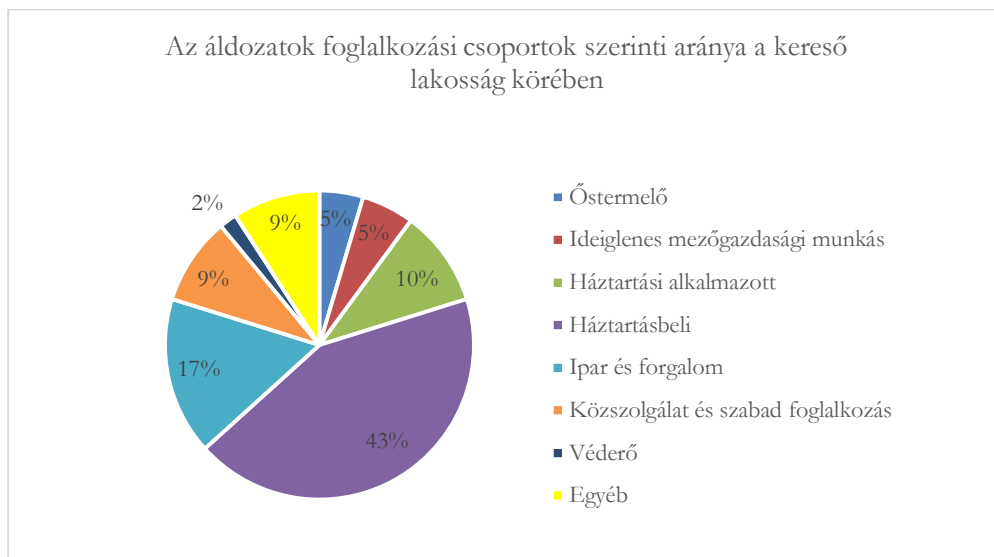
Továbbá feltűnt az is, amikor a halotti jegyzőkönyvekből a spanyolnátha áldozatait összeírtam, hogy a járvány főként a fiatalabb korosztályt sújtotta.

Forrás: MNL HBML IV.1408.b 19. k., 22-23. k. – halotti jegyzőkönyvek. Ábra: saját számítás és szerkesztés.

⁵⁵ Ezt a tényt megerősítette Losonczy Álmos vármegyei tisztifőorvos (DU, 1918. október 15.)

Az ábra alapján megerősíthető a korábbi megállapítás, hogy a kisgyermek-, fiatal- és a középkorúak körében pusztított erőteljesebben a járvány, míg az idősebb korosztályt (40-50 évtől fölfelé) kevésbé érintette. Ez a jelenség azzal magyarázható, hogy ez a korosztály nem érintkezett korábban jelentősebb járványos megbetegedéssel, mivel az utolsó influenzajárvány azelőtt 1889-ben volt. A vármegyei tisztifőorvos szerint inkább amiatt volt ez lehetséges, hogy az idősek és a csecsemők kevésbé mozdultak ki lakásaikból.⁵⁶

Forrás: MNL HBML IV.1408.b 19. k., 22-23. k. – halotti jegyzőkönyvek. Ábra: saját számítás és szerkesztés.

Azon túl, hogy melyik nemet és korosztályt tizedelte főként a spanyolnátha, meg lehet vizsgálni azt is, hogy a társadalom mely rétegeiben volt a legtöbb elhalálozás. Ehhez a Timár Lajos-féle foglalkozási csoportokat vettem alapul, melyet a *Debrecen társadalmá* című tanulmányában írt le, majd ezeket módszertani szempontból kiegészítettem még néhány kategóriával. Mielőtt a kategorizálás megtörtént volna, el kellett különítenem a keresőket és az eltartottakat. A 181 elhunytból összesen 72 személy volt eltartott, azonban nem kizárt, hogy némelyikük dolgozott. Az eltartottakat azok alapján különítettem el, hogy a halotti jegyzőkönyvekben általában valakinek a fiaként vagy lányaként (pl. asztalosmester fia) jelölték meg a polgári állapotát, és nem a foglalkozást tüntették fel. Emellett árulkodó volt az életkor is.

Az őstermelők csoportjába a földműveseket és a gazdálkodókat soroltam, de ide számíthatjuk az ideiglenes mezőgazdasági munkások (napszámosok) csoportját is. Ezek együttesen 10 százalék körüli arányt képviseltek. A háztartási alkalmazottak, azaz házi cselédek is ugyanilyen arányban hunytak el. Ehhez közeli értéket mutatnak a közszolgálat és szabad foglalkozásúak csoportba tartozók, a kvázi értelmiségiek és az egyéb kategóriába soroltak is. Ez utóbbi réteghez leginkább a hajadon, a kéjő és a jelöletlen polgári állapotúakat rendeltem. Magasabb arányban hunytak el az iparral és forgalommal foglalkozó személyek. Itt külön érdekesség, hogy számos olyan dolgozót találtam, akik a MÁV

⁵⁶ DU, 1918. október 15. – *Spanyol-betegség és vérhas-járvány Hajdumegyében.*

valamilyen alkalmazásában álltak. Elképzelhető, hogy a vasút szerepe nem elhanyagolható a járvány terjedésében, ugyanis Ausztriában ilyen okra hivatkozva korlátozták a vonatok közlekedését.⁵⁷ A legmagasabb arányban a háztartásbeliek csoportjából hunytak el. Ide főként azokat a nőket soroltam, akiknek a „polgári állapotát” a férjük foglalkozása után írták be a halotti jegyzőkönyvbe. Felmerül, hogy ők is eltartottak voltak, de inkább tartom valószínűbbnek, hogy a házkörüli munkavégzés mellett lehetett olykor alkalmi keresetük is, így tehát ők is keresőknek tekinthetők.

A diagram alapján elmondható, hogy a spanyolnátha-járvány a társadalom minden rétegéből szedett áldozatot, tehát nem feltétlenül került el például a jómódú lakosságot. Mindenesetre a vagyoni helyzet kevésbé mondható meghatározónak az elhalálozások szempontjából, mivel inkább az élelemhiányból fakadó gyenge szervezetnek köszönhetően fertőződtek meg és hunytak el oly sokan ilyen rövid idő alatt.

A debreceni spanyolnátha-járvány áldozatainak összesítését az 1919. évi januári közigazgatási bizottsági ülésen mutatták be, miszerint szeptemberben 6,⁵⁸ októberben 177, novemberben 113, decemberben 82, tehát összesen 378 halottja volt az epidémiának.⁵⁹ Megjegyzendő, hogy a járványnak több halálos áldozata lehetett, mivel nem minden halottat látott orvos. Ha ezt az értéket vesszük alapul, akkor Debrecen összlakosságának körülbelül 0,4 százaléka hunyt el az influenzában.⁶⁰ A fertőzések száma pontosan nem ismert, kivéve október hónapban, amikor is összesen 3926 olyan személyről tudunk, akik bizonyítottan spanyolnáthában betegedtek meg. Mivel ugyanebben a hónapban az influenzás megbetegedések közül 177 végződött halállal, így a járvány letalitási indexe ebben a hónapban 4,5 százalékra tehető. Tehát minden száz betegből 4-5 fő veszítette életét. Ebből kifolyólag az 1918 szeptembere és decembere között regisztrált 378 haláleset a feltételezett megfertőzötteknek mintegy 4,5 százalékát jelenthette, vagyis ezekben a hónapokban legalább 8400 főre becsülhető a megbetegedések száma. Valószínűsíthetően nagyobb volt ez a szám, ugyanis nem kezelt minden beteget orvos. Így tehát óvatos becsléseim szerint is körülbelül minden 9-10. debreceni lakos betegedett meg spanyolnáthában 1918 őszen-télén. Ha Losonczy Álmos vármegyei tisztifőorvos fentebb tárgyalt becsléseit vesszük figyelembe, akkor kiszámíthatjuk, hogy Hajdú megye lakosait milyen mértékben érintette a járvány. Losonczy számításai szerint a vármegye 10 százalékát fertőzte meg az influenza, és a fertőzöttek 60-80 százaléka halt bele a szövődményekbe 1918 októberében. Hajdú vármegye lakossága az 1910. évi népszámlálási adatok alapján 161134 fő volt.⁶¹ Ha ezt az értéket vesszük alapul, akkor a megyében mintegy 16113 embert fertőzött meg a spanyolnátha, tehát minden 10. lakost. A halálos áldozatok száma pedig 9667 és 12890 közé tehető. Vélekedésem szerint Losonczy Álmos jóval többre becsülte az influenzában elhunytak számát. Ha viszont a Debrecen városára vonatkoztatott becslést veszem alapul, miszerint a fertőzöttek 4,5 százaléka hunyt el az influenzajárvány során, akkor Hajdú vármegyében összesen 725-re tehető a halálos áldozatok száma, amely

⁵⁷ DU, 1918. október 10. – *Ausztriában korlátozzák a vasúti forgalmat.*

⁵⁸ Az októberi közigazgatási gyűlés ennyi halálos áldozatról számolt be, azonban a tisztifőorvos megjegyezte, hogy ez a szám több lehet. Igazat adva Tüdös Kálmán kijelentésének, jómagam a halotti jegyzőkönyvek alapján többre becsültem a szeptemberben elhunyt spanyolnáthás betegek számát.

⁵⁹ DU, 1919. január 7. – *A közigazgatási bizottság ülése.*

⁶⁰ Debrecen lakosságának száma 1910-ben 92729 fő, 1920-ban 103186 fő volt. Timár 1986.

⁶¹ MSK 42. k.

érték talán közelebb áll a valósághoz. Az egész országban pedig a becslések szerint mintegy 53201 (az akkori népesség 0,29 %-a⁶²) halálos áldozata lehetett a spanyolnátha-járványnak.⁶³ Ha az 1918. évi adatokat nézzük, a világháború során jelentkező betegségek közül az influenza „csak” a második legnagyobb mortalitású kórnak számított.

Halálos áldozatokat követelő betegségek 1918-ban		
Betegség	Halálos áldozatok száma	%⁶⁴
Tuberkulózis	65433	13,83
Spanyolnátha	53201	11,24
Hastífusz	4317	0,91
Vérhas	3388	0,71
Bujakór (szifilisz)	499	0,11
Kiütéses tífusz	91	0,09
Kolera	2	0,00

Forrás: Kótyuk 2011. 113–126. Táblázat: saját szerkesztés.

Összegzés

Az első világháború terhe, beleértve az 1918. évi influenzajárványt, igencsak feladta a leckét a debreceni városatyáknak. A felmerülő problémákkal, mint például az élelmiszerdrágaság, csak nehezen birkóztak meg, ugyanis az élelmiszerszállítmányok nélkül valószínűleg éhínség lett volna a városban. A spanyolnátha-járvány és annak halálos áldozatai pedig mindezeknek a betetőzése volt, mivel az élelemhiány miatt legyengült immunrendszerű lakosok fogékonyabbak voltak bárminemű járványos megbetegedésre. Ráadásul a gyógyszer- és orvoshiány még jobban megnehezítette a helyzetet, mivel hiányukban jelentősen csökkent a megelőzés és a védekezés lehetősége. Ezek után felmerül a kérdés, hogy a nagy háború nélkül vajon ugyanannyi áldozatot szedett volna-e a járvány. Ezt nem tudni. Azt viszont igen, hogy a háború csak felgyorsította a spanyolnátha terjedését, mivel a katonák révén mozgásban volt a betegség kórokozója. Valószínűleg, ha nem az első világháború idején jelent volna meg a spanyolnátha, akkor is sok halálos áldozata lett volna, mivel egy új vírusnak számított akkoriban, és egy új vírus ellen általában nehezebben tud védekezni az emberi immunrendszer. A háború tehát csak fokozta a járvány terjedését és lefolyását.

⁶² Az 1910. évi népszámlálási adatok alapján Magyarország népessége Horvát-Szlavónország nélkül 18 264 533 fő volt. Forrás: MSK 42. k.

⁶³ Kótyuk 2011. 122.

⁶⁴ Az összes halálesethez viszonyítva 1918-ban.

A két fő helyi napilap a közvéleményt folyamatosan tájékoztatta a járvánnyal kapcsolatos történesekről, olykor nem mellőzve a drámai kifejezőmódot sem. Úgy tűnt, a járvány esetében nem volt helye a sajtószabadság korlátozásának, a háborús események tekintetében viszont igen, mivel annak eseményeit csak közvetetten tapasztalták meg a debreceniek, a spanyolnátha ellenben majdnem fél éven keresztül a város lakóinak mindennapi életéhez tartozott. A Debreczeni Ujság rendszeresebben közölte a városvezetés intézkedéseit, közleményeit, tehát a közigazgatási bizottság szócsöveként szerepelt, s próbált elfogultság nélkül tudósítani a témában. Ezzel szemben a Debreczeni Független Újság cikkeiből inkább a részrehajlás, a drámaiság érződik. Mindenesetre mindkét hírlap többé-kevésbé visszatükrözte az akkori közhangulatot. Íme egy kiragadott példa, amely a cikk írójának és ezzel feltehetőleg a város lakosságának mindennapi tapasztalatát, érzéseit tükrözte a járvány hónapjaiban:

„Rengeteg nélkülözésbe beleszoktunk, beletörődtünk, amióta reánk szakadt ez a förtelmes öldöklés: a világháború. Elbucsuztunk először is a jó, foszlós tejeskiflitől, a sötét-szőkére pirult zsömlétől, amelyet garmadával raktak elénk a kávéház márványasztalára, bucsut vettünk a kávétól, a fehérbabostól, a tejvilágostól és szüntelenül visszasíró bánatunkat hadikávakeverékekkel enyhítjük azóta. Aztán jöttek a lemondás többi keserves napjai: a felejthetetlen bustalan, zsirtalan, széntelen, villanytalan, cipőtelen, ruhátalan napok. És most e sok vigasztalan napot megoldották egy újabb tilalommal. A spanyol influenza-járvány elleni védekezésnél fontosnak tartják, hogy ne csókolózjunk. Ez a rendelkezés a szívünkig ér. Hogy ne lehelhessük rá egy gyöngéd csókban szerelmes szívünk vallomását a drága piciny kezére! Hogy oda férkőzzön két szomjas ajk közé a hatósági tiltó parancs! Nem, ebbe nem nyugodhatunk bele. Lemondtunk a kifliről, zsömléről, babos kávéról, husról, zsírról, új ruháról, mindenről lemondtunk, amit a kegyetlen háború kívánt, de a szívünk önrendelkezési joga alapján tiltakozunk az ellen, hogy a hatóság beleavatkozzék 'belügyeinkbe'. A csókról, erről az egyről nem mondunk le! Még akkor sem, ha bele kell halni!”⁶⁵

Úgy tűnt, a spanyolnátha miatt az emberek intimszférája sem volt már biztonságban, és ez az előírás, hogy nem volt szabad csókolózni sem, olaj volt az amúgy is parázsló közhangulatra. A cikk 1918 októberében íródott, amikor is a járvány a legtöbb halálos áldozatot követelte.

A városvezetés minden tőle telhetőt megtett, azonban az orvos- és a gyógyszerhiány miatt eléggé meg volt kötve a keze. A megbetegedések és a halálozások száma a járvány második szakaszában akkor kezdett csak csökkenni, miután október vége felé megalakult a járványügyi bizottság. Majd novemberben, amikor a frontokról hazatérő katonák utolsó hulláma is elérte a várost, akkor egy újabb felfutása volt a betegségnek, amellyel a város egészségügyi személyzete már könnyebben tudott megbirkózni, mert a katonaeorvosok szintén visszatértek a városba, így már volt elegendő ember a betegek kezelésére. Azonban hiába állt több orvos a város rendelkezésére, azzal nem tudtak megküzdeni, hogy az emberek szervezete legyengült a háborús terhek következtében. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy négy hónap leforgása alatt Debrecenben körülbelül 400-an haltak bele a spanyolnátha szövődményeibe.

⁶⁵ DU, 1918. október 26. – *Nem szabad csókolózni.*

János Mokánszki

The 1918 (Spanish) Flu Epidemic in Debrecen

In 1918, the last year of the First World War, the Spanish flu epidemic, which spread worldwide and claimed the life of millions, reached the city of Debrecen.

Based on the contemporary local newspapers, Debreczeni Újság (News of Debrecen) and Debreczeni Független Újság (Intependent News of Debrecen), as well as Mayor and Chief Medical Officer reports, it is possible to outline how the city tackled the disease, what defense strategies were applied and how effective they were. In addition, the death registers reveal which social strata were most afflicted by the disease.

In the study, I present the (primarily) press-based story of the Spanish flu pandemic in Debrecen on the one hand, and on the other hand, I use the quantitative methods to link up the statistics on victims.

Based on all these, the question can be answered: How serious was the 1918 flu epidemic in Debrecen?

Források

Levéltári források

MNL HBML	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
IV.1406.b	Debrecen Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Általános közigazgatási iratok.
IV.1408.b	Debrecen Város Tisztifőorvosi Hivatalának iratai. A városi egészségügyi hálózattal összefüggő iratok.
IV.1414.b	Debrecen Város Közigazgatási Bizottságának iratai. Ügyviteli iratok.

Sajtóforrások

DFÚ	Debreczeni Független Újság, XVI. évf.
DU	Debreczeni Ujság, XVIII–XXIII. évf.

Statisztikák

MSK 42. k.	A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Bp., 1912. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 42.)
------------	---

Szakirodalom

Géra 2009.	Géra Eleonóra: A spanyolnátha Budapesten. In: Budapesti Negyed, 17. (2009) 2. (64.) sz. 208–232.
Irinyi 1997.	Irinyi Károly: A politikai közgondolkodás és mentalitás Debrecenben (1867–1918). In: Debrecen története. 3. kötet. Szerk.: Gunst Péter. (Debrecen története öt kötetben.) Debrecen, 1997. 367–418.
Kótyuk 2011.	Kótyuk Erzsébet: A hátsó ország egészségügyi csatái (1914. június 28. – 1918. november 3.). In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 12. (Acta Musei Militaris in Hungaria.) Szerk.: Szolcizky Emese, Závodi Szilvia. Bp., 2011. 113–126.

- Osztovits–Balázs–Fehér 2009. Osztovits János, Balázs Csaba, Fehér János: H1N1-influenza-pandémia, 2009. In: Orvosi Hetilap, 150. (2009) 50. sz. 2265–2273.
- Soróczki-Pintér 2015. Soróczki-Pintér Balázs: A spanyol-nátha térbeli terjedése a Kárpát-medencében és lefolyása Debrecenben 1918-ban. Szakdolgozat kéziratban. DE BTK Történelmi Intézet. Debrecen, 2015.
- Szállási 2010. Szállási Árpád: Az 1918–1919. évi influenza-(spanyol-) járvány tükröződése az Orvosi Hetilapban. In: Orvosi Hetilap, 151. (2010) 38. sz. 1551–1553.
- Timár 1986. Timár Lajos: Debrecen társadalma. Mezőgazdaságának néhány sajátossága. In: Debrecen története. 4. kötet. Szerk.: Tokody Gyula. (Debrecen története öt kötetben.) Debrecen, 1986. 83–161.